Højene på Brammingegnen II

Af Palle Siemen, Gørding

I fortsættelse af artiklen fra årbogen 1993, hvor stordyssen ved Bøel og enkeltgravshøjen fra Stejlgård blev omtalt, fremlægges i denne artikel resten af de undersøgte høje fra stenalderen, bronzealderens gravfund og de spredte undersøgelser af jernaldergrave i Bramming Kommune.

I 1928 undersøgte Hans Kjær fra Nationalmuseet 4 af højene i den fredede højgruppe, som lokalt kaldes »Kongehøjene«. Kjær udvalgte at udgrave 4 mindre høje, men han glemte desværre at notere, hvilke høje, der blev undersøgt. Dokumentationen fra udgravningen mangler også en del andre oplysninger, hvilket er underligt, da Kjær normalt var en meget omhyggelig udgraver. Blandt de 4 høje var en (høj 3) plyndret i nyere tid, hvorimod de 3 øvrige var uforstyrrede. (fig.14)

Høj 1 var ca. 40 cm høj og 6,2 m i tværmål. Centralt i højen fandtes en østvest orienteret grav, der var 1,7 x 1,1 m stor. I graven fandtes en flintøkse, som tidsbestemmer graven til enkeltgravskulturen.

Høj 2 var også 40 cm høj, men lidt større i fladen – ca. 9 m i tværmål.

Omkring 80 cm under jordoverfladen fandtes en stensat grav med en sten-

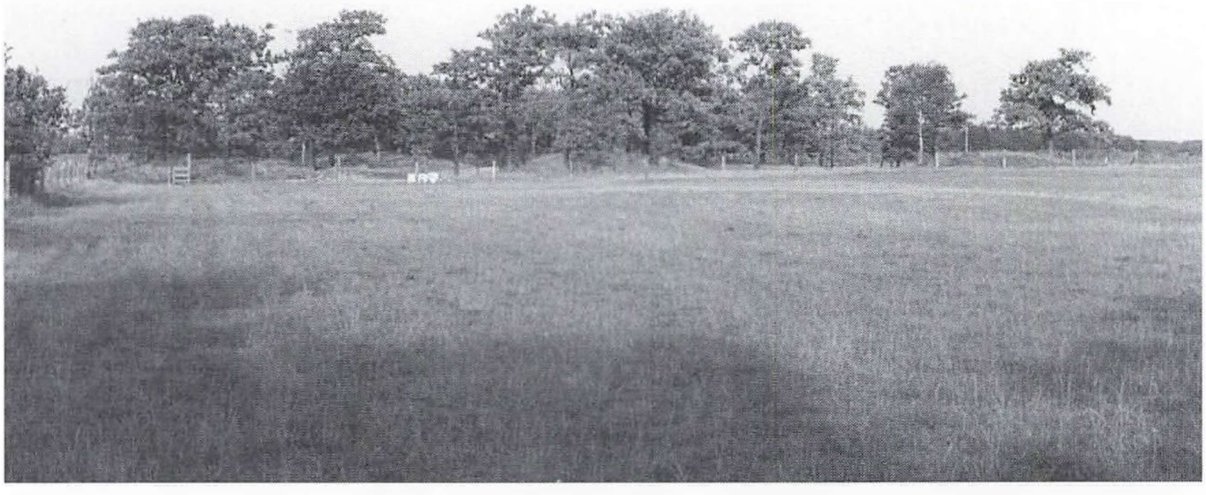

Fig. 14. Udsigt mod »Kongehøjene«.

fyldt grube for hver ende. Der blev ikke fundet gravgaver i forbindelse med denne grav. Graven minder mest om de ældste grave i tragtbægerkulturen.

I tiden før dysser og jættestuer ved tragtbægerkulturens grave de såkaldte »jordgrave« – en noget diffus betegnelse for en række forskellige former for grave. Gruppen omfatter således simple grave under en lille rundhøj, men også komplicerede gravanlæg med flere faser, som antyder en kompliceret dødekult, anlagt under meget store langhøje. Grave i høje må placeres i grupper i mere simple gravanlæg i rundhøje; de nærmeste grave af lignende udformning findes i Esbjergs nordlige udkant i Sædding og Brøndum (12).

Høj 4 rummede også en grav fra enkeltgravskulturen. Denne høj var ca. 1 m høj omkring 15 m i tværmål. Øverst i højen lå en stendynge, formentlig resterne af en sekundærbegravelse. Centralt i højen viste forskellige jordlag i råjorden, at der i sin tid var gravet en 3,4 x 2,5 m stor oval grube, som strakte sig noget ned i undergrunden.

På bunden af nedgravningen fandtes en stenlægning af fladere sten dækket med et lag rødligt granitsmulder. Stenlægningen var rektangulær og 1,8 x 0,75 m stor; dette leje har dannet bunden i en plankekiste, som er blevet opført nede i gruben. Denne tegnede sig ved formuldede rester af træ. Yderst var kistens planker blevet støttet af en ramme af sten optil ca. 25 cm stor. Hele dette anlæg var tilsidst dækket af en 70 cm høj og 4 x 3,2 m stor stenlægning. Denne gravform er karakteristisk for enkeltgravskulturen i Sydvestjylland. Graven var fundtom.

Der blev ikke fundet spor efter de begravede i nogen af gravene. Jordbundsforholdene i Midt-, og Sydvestjylland med deres mangel på kalk, bevirker, sammen med udvaskningen, at kalk hurtigt opløses.

Dette betyder, at kalken i knoglerne stort set altid er borte; disse kan i heldigste tilfælde tegne sig som et svagt mørkfarvet let fedtet område.

Undersøgelsen fra 1928 gav ikke meget gravgods, men viste, at størstedelen af Kongehøjene formentlig er fra enkeltgravskulturen. Efter undersøgelsen blev udgravningsfelterne i de fire høje omhyggeligt opfyldt, så vi i dag ikke kan se, hvor der blev gravet.

Foruden de undersøgte høje fra Stejlgård og »Kongehøjene« er der som nævnt oplysninger og materiale fra en del flere høje både indsendte oldsager, men også fra egentlige arkæologiske undersøgelser.

Iver Hansen plyndrede i 1892-93 flere høje på Bramming-egnen. Gravgaverne fra 2 af højene blev udsendt til Nationalmuseet. Genstandene fra de to grave, som indsendtes til Nationalmuseet, er i begge tilfælde, ravperler: De to høje er henholdsvis fra Smedegård i Bramming og Aike. Da Iver Hansen indsendte materialet fra Aike, meddelte Nationalmuseet, at man ikke ønskede at aftage flere oldsager fra ham, da man havde erfaret, at han var professionel højplyndrer (13).

Der var imidlertid andre, som aftog oldsager, og det ser ud til, at apoteker Chr. Mikkelsen i Odense aftog de øvrige oldsager fra 1892-93.

Mikkelsen skænkede senere sin samling til Stiftmuseet i Odense – nu »Fyns Oldtid« på Hollufgård – hvor samlingen endnu befinder sig.

Størstedelen af de materialer som Chr. Mikkelsen købte af Iver Hansen er stridsøkser fra enkeltgravskulturen. Oplysninger om denne samling stridsøkser samt et køllehoved og et bronzesværd med angivelser af størrelse i et brev fra læge Fenger til Mikkelsen, gør det muligt at identificere stykkerne i Mikkelsens samling.

En del af fundene kan lokaliseres nærmere. Oplysningerne viser, at Iver Hansen blandt andet udgravede høje i Hessellund og Vejrup samt Nørre Bøel og Bøel Mark.

Iver Hansens højgravninger i Bøel er indirekte blevet bekræftet ved de udgravninger, Esbjerg Museum foretog af 3 høje i Bøel i 1986 og 1987. Den ene af højene var tom, mens de to andre havde tydelige spor efter plyndringshuller i centrum af højen.

Nationalmuseets samlinger rummer udover de to nævnte fund, som Iver Hansen sendte ind, også en række andre fund fra Bramming-egnen. Blandt det indsendte materiale kan nævnes gravgaver fra to grave i høj på Gørdinglunds jorde. I den ene grav fandtes en stridsøkse fra enkeltgravstid. Den anden grav skal dateres til midten af ældre bronzealder og indeholdt et sværd og en ragekniv (14)

Et andet af de indsendte fund fortæller, gennem fundoplysningerne, lidt om

Fig. 15. En samling oldsager som Iver Hansen via læge Fenger solgte til apoteker Mikkelsen i Odense. (Foto: Brian Kristensen, Esbjerg Museum).

højenes skæbne i tiden før Iver Hansen og andre højgravere. I en gruskasse på Gørding Station fandtes således en flintdolk og 2 flækker (15). Der kan næppe være tvivl om, at der er tale om materialet fra en gravhøj. Højfylden har endt sine dage i Statsbanernes tjeneste, formentlig som bremsemateriale til togene eller grusning i glatføre.

Bronzealdergrave

Begravelser fra bronzealderen kendes i et forholdsvist stort antal fra Bramming-egnen, men kun ganske få er undersøgt på sådan en måde, at der i dag foreligger oplysninger om nærmere fundsted og gravenes udformning. Bronzealderens gravskik lignede i begyndelsen gravene fra stenalderens slutning og gravgodset bestod hovedsageligt af flintdolke og ravknapper, men efterhånden vinder bronzen og guldet indpas i gravgodset.

Gravformen er også en fortsættelse af dolktidens typer, men i løbet af den ældre bronzealder (1800-1600 f.Kr.) vinder skikken med ligbrænding mere og mere indpas for så i yngre bronzealder (1000-500 f.Kr.) at dominere fuldstændig.

Blandt de lokaliteter med undersøgte grave, dukker en af de høje som G.V. Blom udgravede i 1898 op igen. Centralt i højen lå, som nævnt, en ødelagt jættestue. I kanten af højen var der i bronzealderens anden periode blev placeret en grav (B). Graven tegnede sig ved udgravningen som en øst-vestorienteret

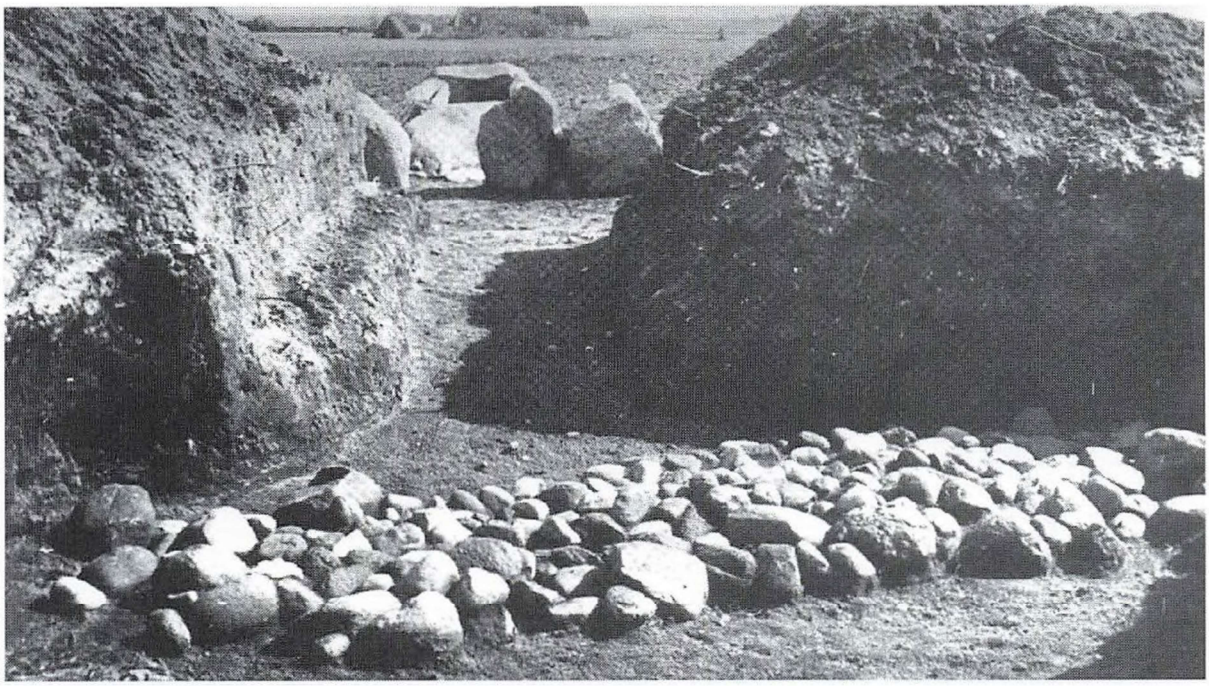

Fig. 16a. Den ødelagte jættestue fra Bramming med den formodede gang i baggrunden og den sekundære bronzealdergrav (B) i forgrunden. (Foto på Nationalmuseet, efter Aner & Kersten 1986 taf. 126b).

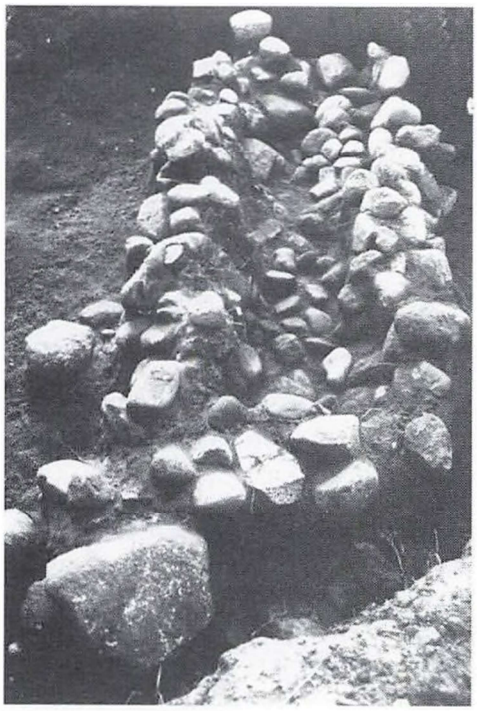

Fig. 16b. Den sekundære bronzealdergrav (B) fra Bramming set fra øst. (Foto på Nationalmuseet, efter Aner & Kersten 1986 taf. 126a).

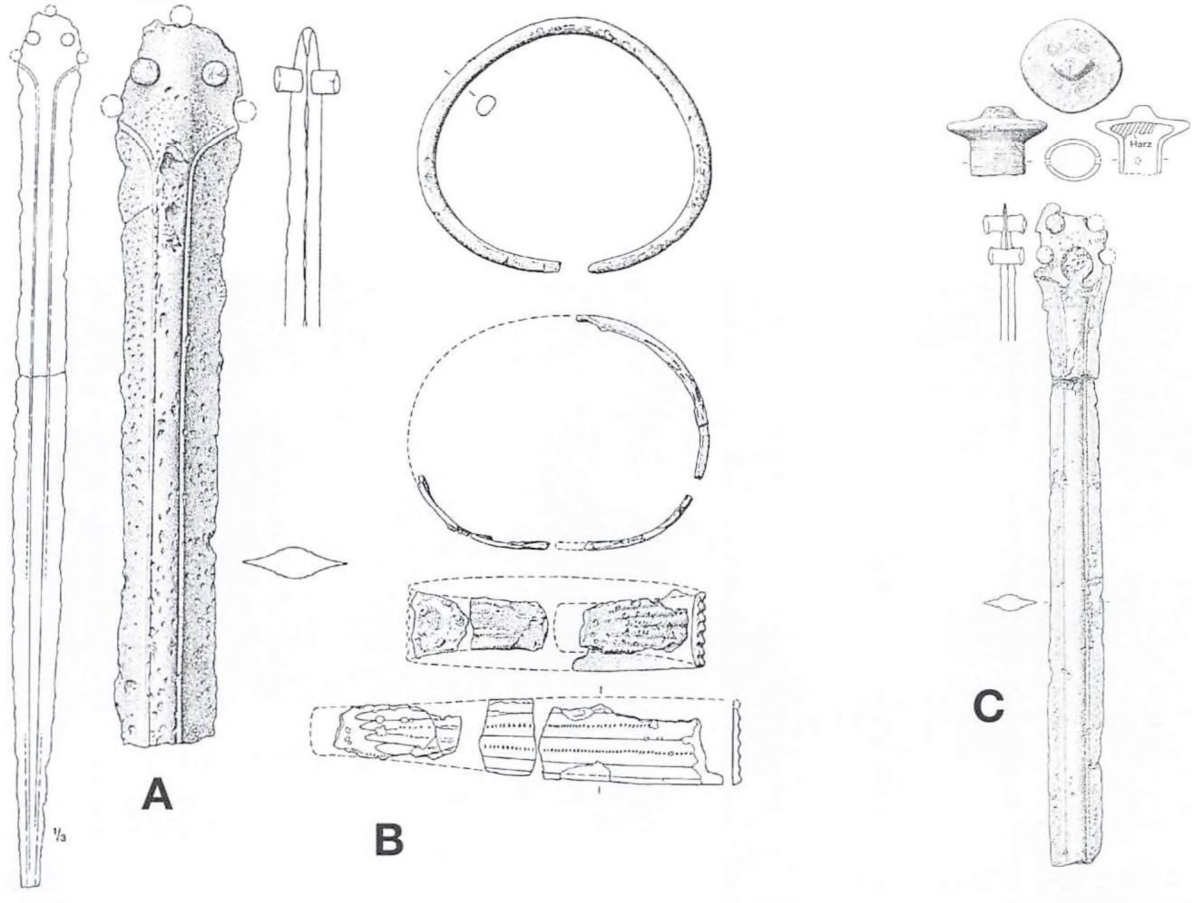

Fig. 17. Gravgods fra 3 bronzealdergrave på Bramming-egnen. A og B) Bramming, C) Hessellund (efter Aner & Kersten 1982, henvisning i noterne, 14, 16 og 16a).

stensætning, der var 3,5m lang og 1,25m bred. Stenene dannede et trugform, heri har der været placeret en kiste af en udhulet træstamme (fig. 16). I graven fandtes rester af armbånd og en armring af bronze (fig. 17a).

I en anden høj i området fandtes en grav uden stensætning. Graven indeholdt resterne af en lansespids af bronze (16a). Begge høje indeholdt urnegrave fra den yngre bronzealder.

De øvrige grave fra bronzealderen består hovedsagelig af gravgods eller dele af dette indsendt til Nationalmuseet uden nærmere oplysninger fra de forskellige privatsamlinger, der gennem tiden er blevet overgivet museerne. I dette materiale med mere upræcise opgivelser skal en del grave fra Bøel fremhæves.

Den ældste grav fra bronzealderen stammer netop fra Bøel. I en gravhøj i Nørre Bøel fandtes en dolkklinge af bronze (fig. 18a), denne slutter sig til de såkaldte Sögel-Wohldeklinger, hvis hovedudbredelse er det nordlige Tyskland samt Slesvig-Holsten. Denne dolkform daterer begravelsen til den første periode i bronzealderen. Lignende dolkklinger kendes også fra Briksbøl og Tudegård ved Korskroen (17).

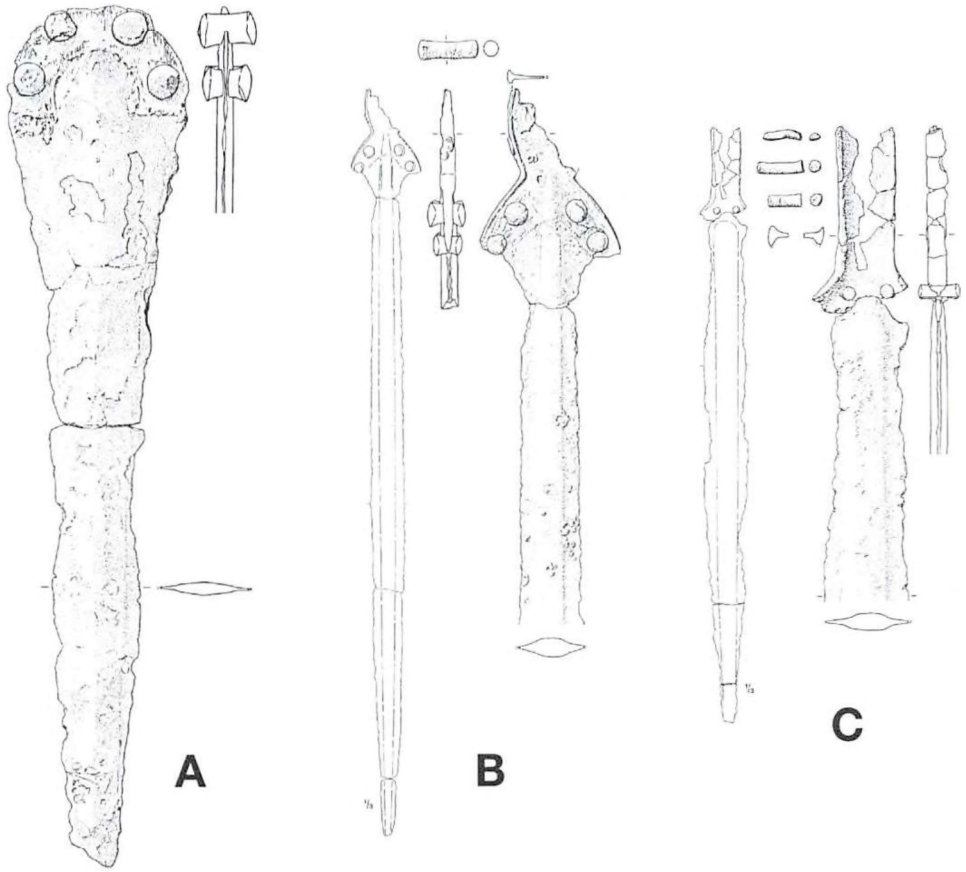
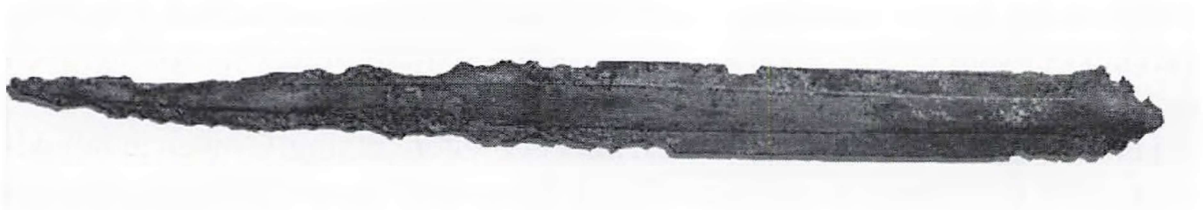

Fig. 18a-b-c. Tre af bronzesværdene fra Bøel: A) Nørre Bøel, B) Bøel og C) Sønder Bøel (efter Aner & Kersten 1986, se henvisningen i noterne 17 og 18).

Bronzesværd fra Bøel oprindeligt indleveret til den antikvariske samling i Ribe i begyndelsen af dette århundrede; det er nu på Esbjerg Museum. Sværdet er 49,3 cm langt. (Foto: Brian Kristensen, Esbjerg Museum).

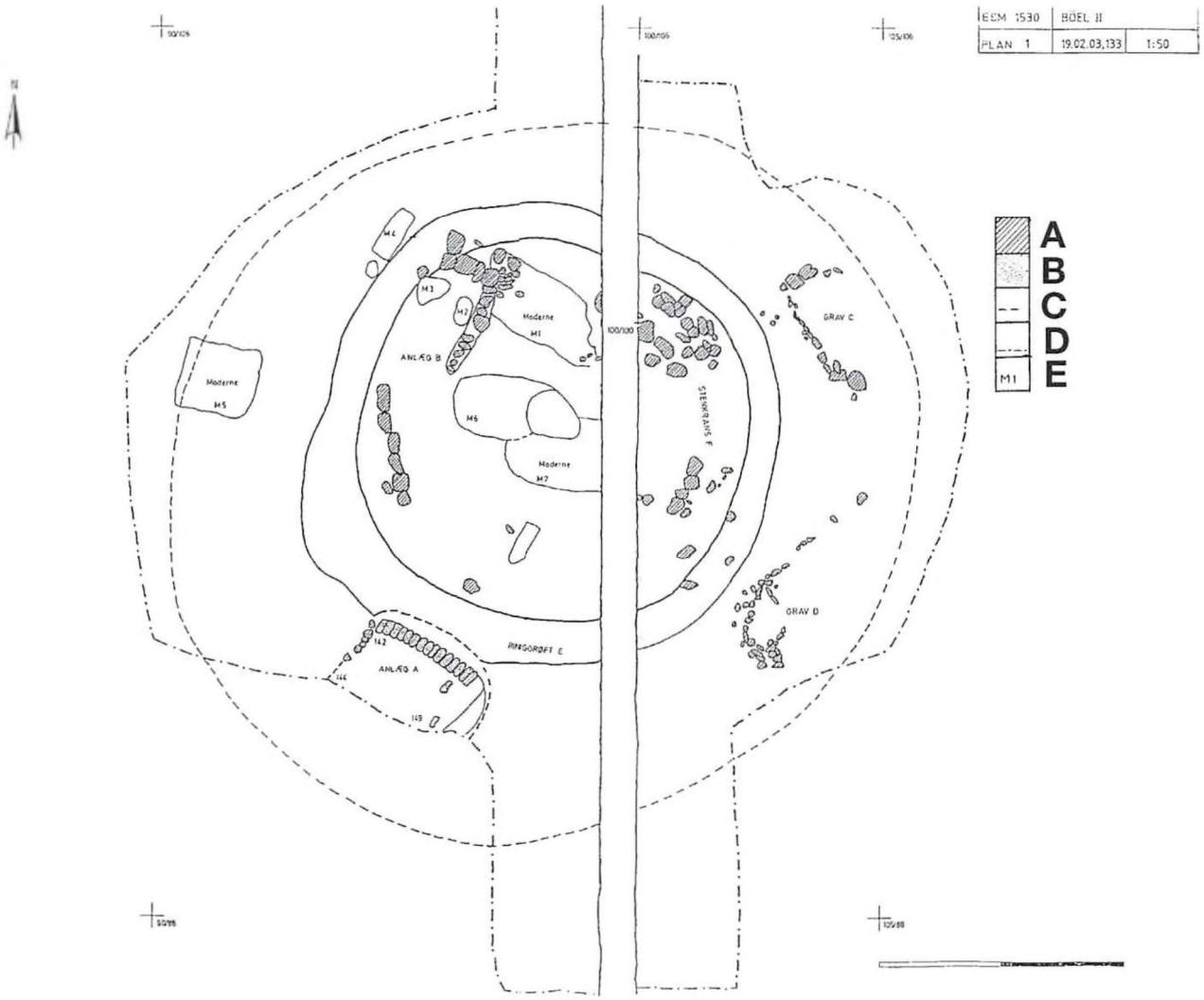

Fig. 19. Udgravningsplan af højen sb. 133 i Bøel. A) Sten, B) Teglsten, C) Højkant, D) Udgravningskant, E) Moderne forstyrrelser. Målestok: 5 m.

Fra Bøel kendes også fund fra den senere del af ældre bronzealder, og der kendes således efterretning om to sværdklinger fra høj 2 og fra yderligere 3 høje haves sværdklinger (fig. 18a-b). Alene fra Bøel er der således efterretning om bronzealdergrave i 6 af lidt over 20 høje (18).

Den ene af højene fra Bøel blev udgravet i 1987, højen har gentagne gange været anvendt til begravelser. I højen fandtes 3 fundtomme grave, dertil kommer en formodet central begravelse med omkringliggende ringgrøft. Denne grav var plyndret. Sluttelig stammer et af de nævnte sværd fra denne høj. Sværdet blev fundet i 1903 af gårdejer Th. Sørensen i højens sydøstlige del ca. 5 fod dybt fra højtoppen mellem en del sten. Oplysninger om fundet blev indsendt til Nationalmuseet, og mellem disse findes også en aftegning af sværd på en lang strimmel avispapir. Selve sværdet er idag forsvundet, og enten er det gået til grunde, eller også ligger det i en eller anden privat oldsagssamling. I højen blev der senere anlagt en lille teglovn og på højtoppen et lille hus på stenfyld (fig. 19). (19).

Højen i Bøel var således anlagt i enkeltgravstid og derefter benyttet til begravelser i flere omgange i ældre bronzealder. Tilsvarende gælder for de fleste af højfundene med nærmere oplysninger, i en gravhøj i Tange blev således dels en stridsøkse fra enkeltgravstid dels 2 bronzealdergrave. Den ene af gravene med en sværdklinge, den anden med en dolkklinge og en fibel – datidens sikkerhedsnål – alle af bronze.

Egentlige store høje fra bronzealderen er endnu ikke udgravet indenfor Bramming kommunes grænser, men umiddelbart syd for denne er der i Ploug-strup-Tobøl udgravet flere storhøje. (20)

Gravene fra den yngre bronzealder er ganske få. I en høj i Aike blev der fundet en urne (fig. 20). I urnen lå en lille bronzenål (fig. 21). (21) En anden urne fra Bramming blev ligeledes fundet i en høj. Urnen, der er udformet som et hus, stod på en fladsten, den var yderligere omsat med runde sten og dækket med en fladsten. I urnen fandtes en ragekniv og en syl af bronze. Fra Bøel kan også nævnes en urne omsat med sten og fundet i en høj. (22)

Højgrave fra jernalderen

Grave fra jernalderen kendes kun fra oplysninger i Nationalmuseets sognebeskrivelse. I Bramming fandtes i en lille banke, ca. 1½ alen under fladmark et lerkar, der var omsat med sten. I lerkarret fandtes dels brændte ben, dels et lille lerkar fyldt med aske. Fra Gørding haves oplysninger og materiale fra et formodet gravfelt fra romersk jernalder (Kr.f. til 400 e-kr.f.) under fladmark. Lige over for engkanten fandtes på en lille banke ca. 20 lerkar med brændte ben. 3 af karrene stod tæt sammen, mens de øvrige var spredt over et større område. (23)

Fig. 20. Urne fra yngre bronzealder fra Aike; urnen er ca. 21,5 cm høj. (Foto: Brian Kristensen, Esbjerg Museum).

Fig. 21. I urnen fra Aike var der en 9,8 cm lang bronzenål som gravgave. (Foto: Brian Kristensen, Esbjerg Museum).

Esbjerg Museum undersøgte i 1960 en urnegrav under fladmark i Lourup på en skrænt ned til Holsted Å. I urnen fandtes foruden brændte ben, også rester af en lille jernkniv, en pincet, bronzestykker og skår af flere lerkar. (24)

Højgrave fra jernalderen kendes endnu ikke fra området, men ved Tudegård i nærheden af Korskroen findes oplysninger om 2 jordfæstegrave fra germansk jernalder (ca. 400-550 e.Kr.). Gravene er blevet placeret i høje fra enkeltgravskulturen. (25) Fra Sneum og Tjæreborg kendes regulære højgrave fra yngre romersk jernalder (200-400). (26)

De sidste grave, som skal omtales i denne oversigt, er fra den yngste del af jernalderen og vikingetiden (ca. 700-1000 e.Kr.). I nærheden af Baunehøj i St. Darum blev der i 1924-29 udgravet flere grave, der haves oplysninger om flere grave, og alt i alt kendes 47 grave fra gravfeltet. (27)

I 1916 udgravede Th. Thomsen fra Nationalmuseet 3 høje i Tømmerby, og i den ene af disse fandtes foruden en stenaldergrav også en grav fra vikingetiden. Kisten i denne grav var efter alt at dømme en skibsdel. (28)

Afslutning

Det var indtil for få år siden, gravhøjene som frem for noget markerede, at Bramming-egnen også i oldtiden var beboet. I de seneste år er sporene efter oldtidens bopladser, gårde og landsbyer for alvor begyndt at dukke frem. Det er kun et lille antal lokaliteter, som er blevet berørt af arkæologiske udgravninger og kun i forbindelse med mindre undersøgelser.

De kommende års arkæologiske undersøgelser i forbindelse med anlægsarbejderne forud for motorvejen Esbjerg-Kolding, men også den stigende interesse for egnens fortid og kulturhistoriske værdier vil formentlig betyde tilgang af et nyt og spændende materiale til belysning af egnens historie.

Noter

10) Andersen 1961
11) Rønne 19xx; Madsen 19xx
12) Madsen & Thomsen 19xx; Reiksen 19xx
13) Siemen 1991
14) Aner & Kersten 1986; nr. 3449, s. 42f, T. 26
15) Nationalmuseet A 5402-03
16) VIII: 3840 grav B problem
16b) VIII: 3841 grav B
17) VIII: 3852 grav B/Lomborg 1968;33
18) sb. 132 VIII: 3850, sværdklinge; sb. 133 VIII: 3851, sværdklinge; sb. 122 VIII: 3854, grebtungesværd per. 2 (ASR 2070a); VIII: 3846, grebtungesværd og fibel (Fyns Oldtid CM 157/158); ? Sværdklinge (ASR 7536 på ESM). T**** der mangler oplysninger
19) NM 2282/03 Gørding sogn sb. 133; ESM **** Bøel II
20) Madsen/Neergaard. Thrane
21) Aike ESM ***
22) Broholm 1946: s. 76, s. 146 nr. 914a-c, nr. 1872 og nr. 1873
23) Gørding sb. 45 (Nationalmuseet C 1387)
24) ESM mus. nr. 656*
25) Siemen 1991: ASR. SB. samt c 10207-14 i NM sb.61
26) Engelhardt 18** : *** (Sneum); Siemen 1987 (Tjæreborg)
27) Nielsen M&M 1984: 39
28) Nielsen M&M 1984: 44

Litteraturliste

Andersen, H.H. Sløjfede enkeltgravshøje ved stejlgård kuml 1961
Aner, E. & K. Kersten Die Funde der älteren Bronzezeit des nordischen Kreises in Dänemark,

Schleswig-Holstein und Niedersachen.
Band VIII 1986
Broholm, H.C. Danmarks Bronzealder Bd. 3 1946
Ebbesen, K. Fortidsminderegistreringer
Ebbesen, K. Stordyssen i Vedsted
Ebbesen, K. Arkkøologiske Studier VI 1979
Ebbesen, K. Tragtbægerkultur i Nordjylland
Ebbesen, K. Nordiske Fortidsminder, Serie B, bd. 5 1978
Lomborg, E. Den tidlige bronzealders kronologi
Lomborg, E. Aarb. Nord. Oldk. Hist. 1968 (1969)
Lomborg, E. Die Flintdolche Dänemarks
Lomborg, E. Nordiske Fortidsminder Serie B, bd. 1 1973
Madsen, M.R & Thomsen , S.H. Stenaldergrave ved Terp 1972
Nielsen, L.C. Nogle grave fra yngre germansk jernalder og vikingetid
M&M 1984
Siemen. P. To højgravere fra Sydvestjylland M&M 1991
Thomsen, N. Tragtbægerkultur i Sydvestjylland 3 M&M 1977

Palle Siemen, ansat på Esbjerg Museum. Adr.: Møllegade 14, Gørding.